

BİLGİ EDİNME HAKKI PERSPEKTİFİNDEN DEVLET VATANDAŞ İLİŞKİLERİ

*Dr. Recep TAYFUN**

“Özgürlüklerin bizim ve varislerimiz için ebediyen, kesin ve değişmez bir mülk olduğunu, krallığımızın bütün özgür kişilerine kabul ettirdik.” Magna Charta Libertatum¹ (1299)

I- DEVLET VATANDAŞ İLİŞKİLERİ

Tarihsel süreç incelendiğinde devlet vatandaş ilişkileri, karşılıklı güven ortamında gelişen hak ve özgürlüklerin varlığı ile paralellik göstermektedir. Bugün sahip olduğumuz demokrasi, hukuk devleti, insan hakları gibi evrensel değerler yoğun ve uzun süren mücadelelerin sonucunda kazanılmıştır.

Uzun yıllar ilişkilerin yorumlanması, devletin halk için var olduğu anlayışı ile halkın devlet için var olduğu şeklindeki anlayış arasındaki ikilem üzerinde yoğunlaşmıştır. Özgürlükler açısından Magna Charta’dan sonra önemli bir belge olma niteliği taşıyan 26 Temmuz 1581 tarihli Hollanda Bağımsızlık Bildirisi’nde² kullanılan “Halk prens için değil, tersine prens halk için yaratılmıştır; çünkü halk olmasa prens de olmazdı.” şeklindeki ifade, günümüze uzanan çağdaş bir yaklaşımın ipuçlarını taşımaktadır.

Çağdaş dünyada insanlar artık devleti, güvenliklerinin sağlanmasının bir bedeli olarak özgürlüklerini bütünüyle devrettikleri ve otoritesine bağlandık-

* Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü Öğretim Görevlisi.

1 Coşkun Can Aktan, “Kanun Devleti Değil, Hukuk Devleti Olmalıyız”, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 581.

2 Aktan, s. 581. Bu alanda; 1679 tarihinde İngiltere’de yayınlanan Habeas Corpus, 1689 tarihli İngiltere İnsan Hakları Bildirisi (Bill of Rights), 1776 tarihli ABD Virginia İnsan Hakları Bildirisi, 1791 tarihli Fransa İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ve yakın tarihimizde 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi ile kendi tarihimiz açısından 1808 tarihli Senedi İttifak, 1839 tarihli Tanzimat Fermanı, 1856 tarihli Islahat Fermanı ve 1876 Anayasası klasik hakların güvence altına alınması açısından büyük önem taşımaktadır.

ları bir “leviathan” olarak değil,³ daha güvenli ve daha mutlu yaşamının bir aracı olarak görmek eğilimindedirler. Özellikle devleti birey ve toplum dışında kendi başına gören anlayışların insanlık açısından doğurduğu felaketlerden alınan dersler, devlete bakışı değiştirmiş, devlet “insan”la tanımlanır olmuştur. Günümüzde devletin bir insan kurumu olduğunu ve bu nedenle insan haklarına dayanmak zorunda olduğu anlayışı egemendir⁴. İnsan hakları doktrini ve hukuk devleti anlayışının özünde ise, anayasal ve yasal düzenlemeler ile bireyin haklarının güvence altına alınarak, korunması bulunmaktadır.

Milleti sivil toplum, devleti de siyasal toplum şeklinde vasıflandırmak mümkün olduğuna göre,⁵ devlet vatandaş ilişkilerini hukuk devleti anlayışı zemininde ele almak gerekmektedir. Bu zemin üzerinde geliştirilecek hukuksal düzenlemeler insan hakları ve çağdaş değerlere uygunluk ve uygulanabilirlik açısından dikkat çekmektedir. Toplumsal yapı ancak hukuk düzeni ile kurulabilir. Hukuk düzeninin oluşturulması, hak ve görevlerin doğması, belirlenmesi, tespiti, soruşturulması, yargılanması ve devlet teyidinin sağlanması ile gerçekleşebilir. Devletin varlığının nedeni ve göreceği hizmetlerin esası açısından beri bu özelliklerini korumuştur⁶.

Ülkemizde son dönemde özellikle hukuksal alanda dünyaya paralel gelişmeler yaşanmaktadır. Toplumsal gelişimi yavaşlatan bürokratik engellerden kurtulmanın yolu, öncelikle halkın gelişim ve değişime inanmasını sağlamak ve hukuksal düzenlemeler ile çağdaş değerleri ve seviyeyi yakalamaktır. Vatandaşla sağlıklı ilişki kurmak, sorun yaratan bir anlayışa sahip olmayla değil, sorunlara hukuki, adil, seri ve çağdaş yaklaşımlarla çözüm üretmekle mümkün olmaktadır.

3 Yılmaz Aliefendioğlu, Devletin Görünen ve Görünmeyen Yüzü, Mülkiyeliler Birliği Dergisi, C. XXI, Sayı: 196, (Şubat 1997), s. 69. Leviathan Tevrat ve İncil’de kötülüğü temsil eden bir su canavarının adı olarak geçmektedir. Bu kavram 1651 yılında Thomas Hobbes tarafından mutlak güç ve yetkilere sahip egemen bir devleti ifade etmek üzere kullanılmıştır. <http://tr.wikipedia.org/wiki/Leviathan>.

4 Anıl Çeçen; “İnsan Hakları”, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995, s. 97.

5 Lütfi Şehsuvaroğlu, “İnsan Hakları ve Demokrasi Açısından Milliyetçilik”, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 533.

6 Süleyman Akdemir, “Devletin Hukukilik Niteliği: İnsan Hakları Açısından Teorik Bir Yaklaşım”, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 523.

A. Devlet Vatandaş İlişkileri Açısından Halkla İlişkilerin Önemi

*“Elde etmeyi düşündüklerimizin içinde hiç bir şey bize, Halkın sevgisi ve beğenisi kadar yararlı ve şeref verici olamaz”*⁷.

Kamuoyunu etkileme ve ondan etkilenme süreci olarak da tanımlanan halkla ilişkiler faaliyeti, devlet vatandaş ilişkilerinin önemini ve içeriğini açık olarak ifade etmektedir. Yönetimin vatandaş ile kurduğu ilişkiler halkla ilişkiler faaliyeti temelinde şekillenmektedir. Devlet tarafından gerçekleştirilen her düzenlemenin ardında sağlıklı, sürekli ve düzenli bir halkla ilişkiler faaliyeti oluşturabilme amacı ve çabası bulunmaktadır.

Yönetimlerin geçirdiği değişim süreci ile vatandaşların eğilimlerinde yaşanan köklü değişimler, karşılıklı etkileşim içinde olan doğru orantılı bir eğilim göstermektedir. Öncesine göre daha fazla hak ve özgürlüklere ulaşmış olan XX. yüzyıl toplumu, yönetimi de etkilemeye başlamış ve kendisine hizmet sunan kuruluşlardan belirgin görevler bekleyen bir konuma gelmiştir. Yönetim açısından bu durum vatandaşla daha düzenli ve itinalı ilişkilerin kurulması anlamına gelmektedir.

Günümüzde ister özel sektörde, ister kamu sektöründe olsun hizmetin kalitesi açısından halkla ilişkiler faaliyetinin gereği ve önemi tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu önemli faaliyetin temelinde karşılıklı fayda ve güven unsurlarını içeren bir iletişim fonksiyonu bulunmaktadır. Çağdaş yönetim anlayışı, karşılıklı güven unsurunu vatandaşla ilişkiler açısından sağlıklı ve düzenli bir ilişkinin ön koşulu olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım, yönetimlerin her zamankinden çok daha fazla oranda halkla ilişkilere ve birey odaklı bir yönetim anlayışına yöneldiğini göstermektedir.

Yönetimin, kamu kesimi ile olan ilişkilerinin halkla ilişkiler yönünden değerlendirilmesi beraberinde kamu menfaatinin sağlanması amacını getirir. Yönetim açısından önemli olan, kamuoyunun beklentilerinin isabetli bir biçimde belirlenip, halkın güven duygusunu kazanmak amacıyla bu beklentilerin ışığında çalışmalar yapmaktır.

Güven ortamı oluşmadığında iletişimin sürdürülmesi ve sonuç alınması zorlaşacak, sürdürülmeye çalışıldığında ise yıpratıcı olacaktır. İletişim açık ve kesin olduğu halde, güven yoksa kişi gizli anlamları ve gündemi aramakla

7 Nuri Tortop; “Halkla İlişkiler”, 1986, Ankara, s. XI. Gabriel Boissy’e ait söz.

meşgul olacaktır. Güven eksikliği tam olarak kötü bir ilişkinin tanımıdır. Güvenin var olduğu ortamda iletişim zahmetsiz ve kendiliğinden gerçekleşecek, kurumları, kültürleri ve ilişkileri bir arada tutacaktır⁸.

Günümüz yönetim anlayışına hâkim olan birey merkezli uygulamalar, insana dair temel değerlerin öne çıkmasına ve gelişimine katkı sağlamış, beraberinde bu alanda evrensel nitelik taşıyan değerlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır.

B. İnsan Hakları Evrensel Değerleri

Çağdaş yaklaşımlar açısından devlet vatandaş ilişkilerine damgasını vuran temel özelliklerin başında, evrensel bir değere sahip olan insan hakları kavramı gelmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerde meydana gelen gelişmelerle birlikte günümüz uluslararası hukukunun bir parçası haline gelmeye başlayan insan hakları anlayışı, son dönemde özellikle kamu hizmetlerinin temel değeri olarak kabul görmektedir.

Soğuk savaş döneminde global ve/veya yerel karakterli *-Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi (AK), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)-* çeşitli uluslararası kuruluşların kabul ettikleri insan hakları belgeleri, bu alanda evrensel standartların oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. En az bu standartların oluşturulması kadar, uygulanmasına ve korunmasına ilişkin zorunluluk nedeniyle, yapılan hukuksal ve kurumsal düzenlemeler ile devletin sunduğu hizmetlerin vatandaş tarafından denetlenebilmesinin yolları açılmış ve yasal güvence altına alınmıştır.

C. Hak ve Özgürlük Kavramı

İnsan hakları, çeşitli haklardan oluşan bir katalog olarak da düşünülebilir. Fakat bunların hepsinin özeti, insanların eşit, özgür, onurlu, yaşama hakkı olarak ifade edilebilir. Devletler, bu hakların gerçekleşmesi, insanların gerçekten eşit, özgür ve onurlu yaşaması için gereken ekonomik, sosyal, eğitsel ve hukuki ortamı yaratmak zorundadırlar⁹. Uygulamaların ideal bir

8 Stephen R. Covey, “The 8th Habit, From Effectiveness to Greatness”, 8’inci Alışkanlık Bütünlüğe Doğru; çev: Sezer Soner-Çağlayan Erendoğ, Sistem Yayıncılık, Mayıs, 2005, İstanbul, s. 185.

9 Hikmet Sami Türk, “Sürekli Bir Ödev Olarak İnsan Hakları”, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 18.

ortamda gerçekleşmesi, yönetimin ve halkın insan haklarından kaynaklanan sorumluluklarına duyarlı bir biçimde sahip çıkmasıyla mümkün olacaktır. Bu yaklaşım aynı zamanda sağlıklı bir uzlaşmanın da ön koşuludur.

Kendi üslubunun sürekli haklı olduğu inancıyla hareket eden yönetimlerde, sorunların nasıl meydana geldiğini dikkate alan bir analitik değerlendirme ahlakı yoktur. Böyle bir sınırlama sistematüğinde dayatma temel yönetim ilkesi haline gelir. Konsensüsün yerini dayatmanın cenderesi alır. Haklar ve özgürlükler talebi, yönetim disiplininin müsamaha ve lütfuna dönüşmeye başlar¹⁰.

Haklar ve özgürlükler, devletçe lütfedilmezler, yalnızca tanınır ve güvence altına alınırlar. Hukuk adalet süzgecinden, devlet de hukuk süzgecinden geçtikten sonra geriye kalan hukuk devletidir. Orada devlet saydamdır. İnsanı ölçüt alır. İnsanı devletleştirmez. Buna karşılık devleti insancillaştırır¹¹. Devletin “demokratik” bir nitelik kazanması hukukun üstünlüğü ilkesinin kabulüne bağlıdır¹². Birey hak ve özgürlüklerinin güvence altına alındığı süreç, çağdaş hukuksal düzenlemeler ile gerçek anlamını kazanır.

D. Demokratik Hesap Verebilirlik

Demokrasinin harcı insandır. Bu anlayış bireyin temel değer olduğunu kabul eder. İnsanı erek alan demokrasi, özgürlüklerin kullanım ortamıdır. Çünkü demokrasi ve onun getirdiği kurumlar sayesinde, halk, yöneticileri denetleyebilmektedir¹³.

Bireyin ön planda olduğu anlayışların hakim olduğu toplumlarda devlet vatandaş ilişkileri sağlıklı işlemektedir. Birey kendini güvende hissetmektedir. Gerektiğinde ve/veya istediğinde denetleyebilme ve bilgi edinebilme gücüne sahip olması, devlet-vatandaş ilişkisinin “*halkın yönetimine katılımını sağlamak açısından*” temel referans noktasıdır. Aynı ilişki yöntem olarak

10 Yılmaz Karakoyunlu, “Dikensiz Gül Bahçesinde İnsan Hakları”, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 73.

11 Sami Selçuk, “Çıplak Devletten Hukuk Devletine”, Türkiye Günlüğü, sayı 36 (Eylül-Ekim 1995), s. 151.

12 Bülent Tanör, “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri”, İdea Politika, sayı:2, Mart-Mayıs, 1999, s. 7.

13 Niyazi Öktem, “Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi”, Beta Basım Yayım Dağıtım, 4. Bası, Ocak, 1988, İstanbul, s. 79.

devletin de kendisini halkın denetimine ve bilgi talebine açık ve hazır olduğu anlayışı ile örtüşmektedir. Bu yaklaşım karşımıza demokratik toplumlarda var olan hesap verebilirlik kavramını ve uygulanış biçimlerini çıkarmaktadır.

Devletin vatandaşa karşı sorumluluklarını yerine getirilebilmesi hizmetle birlikte hesap verebilir bir yapının oluşturulmasıyla koşut bir özellik taşımaktadır. Hesap verebilir bir anlayış kalıcı, sağlıklı ve güvenli bir hizmetin sigortasıdır. Halkın taleplerine ve beklentilerine öncelik tanıyan bu anlayış sayesinde, halkın yönetime katılımı ve desteği artarak gelişecektir. Gelişen bu süreç, daha verimli ve etkin bir hizmet için yoğun uğraş veren kamu görevlisi üzerinde hem tatmin hem de motive edici bir etki oluşturacaktır.

Demokratik hesap verebilirlik kavramı, şeffaflık ve insan haklarına saygılı bir kamu hizmeti açısından anahtar bir rol üstlenmektedir. “*Hesap verebilirlik*” kelimesi İngilizce “*accountability*” kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır. “*Accountable*” kelimesi “*hesap verici, hesap veren*”, “*accountability*” ise “*hesap verebilirlik, hesap verme*” olarak kullanılmaktadır. Çünkü İngilizcede “*accountable*” ile “*responsible*” arasında temel farklılık vardır¹⁴. Bu farklılığı göz önüne aldığımızda, “*accountable*” kelimesi, sorumlu olmanın yanında, “*yapılan eylemlerin ve işlemlerin gerekli olduğunu ispata ve göstermeye hazırlıklı olma*” anlamını da içermektedir. Dolayısıyla, ‘*sorumlu*’ olarak tercüme edilmesi, en azından eksik olacaktır. Bir başka ifade ile sorumluluk, hesap verebilirlik kavramının yalnızca önemli bir boyutunu teşkil eder.

Yürütülen kamu hizmetlerinin vatandaş tarafından gerektiğinde incelenbilmesi, bilgi edinilmesi, paylaşılması ve halkın devlete karşı duyduğu kamu güveninin daha yüksek düzeylere çıkarılması açısından hesap verebilirlik büyük önem taşımaktadır. Bu hakkın kullanımı hem halkın devleti denetimini kolaylaştırmakta hem de devletin demokratik karakterini güçlendirmektedir.

Yapılan açıklamalar ışığında *demokratik hesap verebilirlik*; genel olarak, bir ülkedeki organ ve birimlerin, yaptıkları işlem ve eylemlerin gerekli olduğunu ispata ve göstermeye hazırlıklı olmasını ifade eder. Dolayısıyla, demokratik hesap verebilirlik, sadece güvenlik kuvvetleri ile ilişkili olmayıp

14 John, Sinclair; (ed.) (1987) Collins English Language Dictionary, Collins, London and Glasgow, 1987:10, 1235.

bütün kurumlar ile ilişkili bir kavramdır. Temelde, bireylerin, ekonomik ortam yanında sosyal yaşamda da birbirlerine ve kurumlara güven duymalarını sağlayıcı nitelikte bir kavram olan *hesap verebilirliğin* özünde ise; bilgi alabilme, kontrol etme, yön verme, nihayetinde bireysel ve sosyal güven arayışı vardır¹⁵. Bu açıdan bakıldığında; bilgiyi edinme hakkı, demokratik hesap verebilirlik sisteminin sağlıklı işleyebilmesinin “yeter” değil, “gerek” koşuludur.

Son elli-altmış yılda geleneksel kamu yapısının tartışılmasıyla birlikte şeffaflık kavramı da gündeme gelmiş, karar alma mekanizmalarındaki tek yanlılık başka kavramlarla denetlenebilir bir denge kazanmıştır. Bunlardan biri “*şeffaflık*” bir diğeri de idarenin “*hesap verebilirlik*” niteliğidir. Böylece bilgi edinme, bilgi ve belgeye ulaşma hakkının itici gücü olacaktır¹⁶.

II. HUKUKSAL REFORMLAR

Devletin olmazsa olmaz şartı “hukukilik” niteliğidir. Bu nedenle hukuk sözcüğünün tekili olan “hak” kavramının tespiti hukuk devletinin niteliklerini belirleme bakımından ayrı bir önem taşımaktadır¹⁷. Belirlemenin sınırlarının ortaya konulduğu yasal düzenlemeler, temel olarak hukuk devletinin varlığının ve gelişiminin teminatıdır.

Özellikle 2000’li yıllar esas alındığında, ülkemizde kapsamlı bir hukuksal reform sürecinin yaşandığı görülecektir. Bu düzenlemeler ile mevcut yasal mevzuatın ihtiyaç ve beklentilere paralel olarak güncellenmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda kamu yönetiminin sahip olduğu demokratik yönetim anlayışının yerleşmesi ve çağdaş-evrensel nitelik taşıyan yeni hukuksal düzenlemelerin de hayata geçirilmesi hedeflenmektedir.

15 Fatih Karaosmanoğlu, “Güvenlik Güçlerinin Demokratik Hesap Verebilirliği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Satık v. Türkiye Kararı”, <http://www.geocities.com/fkaraosmanoglu/makaleler/mak2.htm>. (09.12.2007).

16 Can Paker, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Konferans Tutanaqları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s.12.

17 Süleyman Akdemir, Devletin Hukukilik Niteliği: İnsan Hakları Açısından Teorik Bir Yaklaşım, Yeni Türkiye 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı, s. 524.

Yapılan düzenlemelerin özünde, Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 41. maddesinde “İyi Yönetilme Hakkı” başlığı altında ifade edilen,¹⁸ herkes, kendisiyle ilgili işlerin, tarafsız ve adil bir şekilde ve makul bir süre içinde görülmesi hakkına sahip olduğu anlayışına paralellik dikkat çekmektedir.

18 Charter of Fundamental Rights of the European Union (2000/C 364/01).

Madde 41- İyi Yönetilme Hakkı

1. Herkes, kendisiyle ilgili işlerin, Birliğin kurum ve kuruluşları tarafından, tarafsız ve adil bir şekilde ve makul bir süre içinde görülmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hak:

- herkesin, kendisini olumsuz biçimde etkileyecek önlemler alınmadan önce, dinlenme hakkını;

- herkesin, gizliliğin meşru yararlarına ve meslek sırlarına saygı göstermek kaydıyla, dosyasına erişme hakkını;

- yönetimin, kararlarının gerekçelerini belirtme zorunluluğunu kapsar.

3. Herkes, üye devletlerin hukuk sistemlerinde ortak olan genel ilkelere uygun bir şekilde, Topluluk kurumları ya da bu kurumlarda görevli memurların görevleri dolayısıyla verdikleri zararın tazmin edilmesi hakkına sahiptir.

4. Herkes, Birliğin kurumlarına, Antlaşmaların resmî dillerinden herhangi biriyle yazabilir ve kendisine aynı dilde cevap verilmelidir.

Article 41- Right to good administration

1. Every person has the right to have his or her affairs handled impartially, fairly and within a reasonable time by the institutions and bodies of the Union.

2. This right includes:

- the right of every person to be heard, before any individual measure which would affect him or her adversely is taken;

- the right of every person to have access to his or her file, while respecting the legitimate interests of confidentiality and of professional and business secrecy;

- the obligation of the administration to give reasons for its decisions.

3. Every person has the right to have the Community make good any damage caused by its institutions or by its servants in the performance of their duties, in accordance with the general principles common to the laws of the Member States.

4. Every person may write to the institutions of the Union in one of the languages of the Treaties and must have an answer in the same language.
http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (22.05.2007).

Devletin sunduğu hizmetlerin vatandaş tarafından beğenilmesi ve gerektiğinde denetlenebilmesi, modern yönetim anlayışı açısından hesap verebilir olmanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Demokratik ve hukuka bağlı yönetim anlayışında; katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerini esas alan bir kamu yönetiminin oluşturulması, kamu hizmetlerinin halka yakınlığın, dürüstlüğün, halkın denetimine açıklığın, etkinlik ve verimliliğin sağlanması temel ilke haline gelmiştir¹⁹.

Bireylerin kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında idari makamlara başvuruda bulunmaları ve kendileri veya faaliyet alanlarıyla ilgili konularda bilgi edinme haklarını kullanmaları, eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkeleri temelinde demokratik ve şeffaf bir yönetimin gereğidir. İdare-birey ilişkisinde hukukun üstünlüğünü, demokratikleşmeyi ve saydamlığı sağlayabilmek için, idari faaliyetlerin yürütülmesi sırasında bireysel hak ve özgürlüklere duyarlı davranılması hukuk devletinin en temel niteliğidir²⁰.

Ülkemizde vatandaşın bilgiye erişimini, talep ve şikâyetlerini düzenleyen yasal mevzuat öncelikle dilekçe hakkının kullanımı şeklinde uygulamaya konulmuş, ardından bu alana ilişkin yakın zamanda gerçekleştirilen *-bilgi edinme hakkı, Kamu Denetçiliği Kurumu-* yeni yasal düzenlemeler ile çağdaş bir görünüm kazandırılmıştır. Yeni düzenlemeler kapsamında, devlet-vatandaş ilişkileri açısından büyük önem taşıyan bilgi taleplerinin karşılanmasının yanı sıra, devlet sırrı kavramına ilişkin düzenlemelere de yer verilmiştir. Modern yönetim anlayışının bir yansıması olarak, kamusal gizlilik kavramına istisnai bir düzenleme görünümü kazandırılmıştır.

A. Dilekçe Hakkı (Right of Petition – Petitionsrecht)

Vatandaşın sahip olduğu en eski siyasi haklardan biri olarak kabul edilen²¹ dilekçe hakkına ilişkin, gerek ülkemizin gerekse diğer ülkelerin tarih-

19 Adalet Bakanı Cemil Çiçek, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Açılış Konuşması, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 14.

20 Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması İlişkin 2004/12 sayılı Genelge, 24 Ocak 2004 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 25356.

21 Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3071 sayılı ve 10 Kasım 1984 tarihli “Dilekçe Hakkının Kullanımına Dair Kanun” Resmi gazete: 18571, gerekçe metni.

muştur. Uygulamada farklılıkların engellenmesi amacıyla 02 Mayıs 2007 tarihli ve 5637 sayılı yasa²³ ile 140 sayılı Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Son dönemde yapılan önemli değişiklik; 4778 sayılı Kanunla²⁴ halen yürürlükte bulunan 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanımına İlişkin Kanunda²⁵ yapılan ek düzenlemeler ile özellikle Türkiye’de ikamet eden yabancılara da bu hakkın kullanımı mümkün hale getirilmiştir. Aynı düzenleme taleplere ilişkin geri bildirim süresini iki aydan 30 güne indirmiştir. Bu sürenin bilgi edinme hakkı uygulamasında olduğu gibi **15 iş günü** şeklinde düzenlemesi kanunlar arasındaki yeknesaklık açısından uygun görünmektedir.

Yurtdışındaki uygulamalar dikkate alındığında, anayasal düzeyde düzenlemeler ile dilekçe hakkının kullanımına imkân verildiği görülmektedir. Almanya’nın 1949 tarihli Anayasası’nın 17. maddesinde dilekçe hakkı düzenlenmiştir²⁶. Amerikan Anayasası’nın 1789 yılında onaylanmasının ardından 1791 tarihinde yapılan ek düzenleme ile dilekçe hakkı kullanımı getirilmiştir²⁷.

23 5637 sayılı ve 02 Mayıs 2007 tarihli “Uygulama İmkânı Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun”, Resmi Gazete: 26510.

24 4778 sayılı ve 11 Ocak 2003 tarihli “Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”, Resmi Gazete: 24990.

25 3071 sayılı ve 10 Kasım 1984 tarihli “Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun”, Resmi Gazete: 18571.

26 Germany Constitution - Article 17 - Right Of Petition- Everyone has the right, individually or jointly with others, to address written requests or complaints to the competent agencies and to parliaments. Herkes, kişisel olarak ya da topluca talep veya şikayetlerini yetkili mercilere ya da parlamentoya yazılı olarak bildirme hakkına sahiptir. http://www.europarl.europa.eu/comparl/libe/elsj/charter/art44/default_en.htm. (12.12.2007). Belirtilen internet adresinden diğer Avrupa Birliği ülkelerinin dilekçe hakkı kullanımına ilişkin mevzuata ulaşılabilir.

27 Constitution of the United States, Amendment I [Religion, Speech, Press, Assembly, Petition (1791)]. <http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.billofrights.html> (10.12.2007).

Congress shall make no law respecting an establishment of religion, or prohibiting the free exercise thereof; or abridging the freedom of speech, or of the press; or the right of the people peaceably to assemble, and to petition the Government for a redress of grievances.

EK-1: Kongre herhangi bir dine dayalı yasa yapmayacağını veya herhangi bir dinin gereklerinin özgür olarak ifâ edilmesine engel olmayacağını, herhangi bir şekilde kişilerin

Avrupa Birliği bu alanı ortak düzenlemeler ile güvence altına almaktadır. 13-14 Ekim 2000'de Fransa'nın Biarritz kentinde gerçekleşen AB zirvesinde devlet ve hükümet başkanlarının bilgisine sunulup kabul gören Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın Vatandaşların Hakları (*Citizens' Rights*) başlıklı Beşinci Bölüm içinde yer alan 44. maddesinde dilekçe hakkı düzenlenmiştir. Birliğin bütün vatandaşları veya bir üye devlette ikamet eden veya kanuni adresi bu devlette bulunan bütün gerçek kişilerin veya tüzel kişilerin, Avrupa Parlamentosu'na dilekçe ile başvurma hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

B- Bilgi Edinme Hakkı - (Özgürlüğü)

(Freedom of Information-Informationfreiheit)

*Bilgi sahibi olmadan, fikir sahibi olunmaz. Uğur Mumcu*²⁸

Bilgi çağının yaşandığı günümüzde, bilgi hem kişisel hem de kilit ekonomik kaynak olarak değerlendirilmekte ve anlamlı tek kaynak olarak benimsenmektedir. Geleneksel üretim faktörleri olan emek ve sermaye, sanayi devriminden bu yana, artan bir hızla bilgi sayesinde elde edilebilen, değerlendirilen kaynaklar olarak belirmektedir. Dolayısıyla bilginin niteliği yani işe yarayan bilgi, sosyal ve ekonomik sonuçlar getirebilecek bilgi önem kazanmaktadır. Bilginin oluşumuna katkı verecek, bilgiyi değerlendirecek ve onu kullanacak olan ise insandır²⁹.

Bir yandan bilgi toplumunun temel özelliği olarak bilgiye erişebilirlik ön plana çıkarken, diğer yandan yasal düzenlemeler ile süreç çok yönlü olarak desteklenmektedir. Bilgi edinme vatandaş açısından bilgiye ulaşma hakkı olarak algılanırken, devlet tarafından bilgiyi sunma ödevi olarak dikkat çekmektedir.

Bilgi edinme hakkı, bir anlamda vatandaşın devleti keşfi anlamına gelmektedir. Bu keşif, vatandaşlar ile devlet arasında karşılıklı bir tanışıklık ve bu yolla yeni bir ilişki yaratma istidadı taşımaktadır. Gücünü ve zayıflıklarını

ve basının ifade özgürlüğünü kısıtlamayacağını, insanların barış içinde toplanma ve gösteri yapma haklarını ve dilekçe hakkını kısıtlamayacağını taahhüt eder.

28 Uğur Mumcu, "Tembel Savaşçılar", Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1992, s. 1.

29 Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, Sunuş, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 7.

nı bir şeffaflık içinde gördüğü devlete duyulacak güven ve saygının, geçmişin irrasyonel bağlamından çıkarılarak aklileştirilmesi, vatandaş ile devlet arasındaki ilişkinin sağlıklı yürütülmesine katkıda bulunacaktır. Bu hak, bir taraftan idari işleyişin sonuçlarını gözlemlemek imkânı verirken, diğer yandan idari süreçleri şeffaflaştırarak demokrasinin işleyişine ciddi bir dinamizm getirmektedir³⁰. Bir zihniyet dönüşümü ile “bilgi veren devlet” anlayışına geçiş yaşanmaktadır³¹. Demokratik katılımın ve kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması açısından bilgiye erişim imkânlarının sunulması ve geliştirilmesi, çağımıza damgasını vuran bir nitelik taşımaktadır.

Bilgi edinme hakkı talebinin mümkün kılınması, kamu hizmetleri açısından demokratik hesap verebilirlik yaklaşımının doğal bir sonucudur. İdarenin verdiği hizmetlere ilişkin olarak vatandaşlar karşısında hesap verebilirlik sorumluluğunu içerir. Yapılan işlem ve eylemlerin hukuka uygunluğu ve haklılığını ispata yönelik bir denetlenme mekanizmasıdır. Bilgi edinme hakkı tam da bu sorumluluğun denetiminin yasal güvence altına alındığı çağdaş bir norm olma özelliği taşımaktadır.

Bilgi edinme hakkı, kişinin kendisi ya da ülkeyi ilgilendiren bilgi, belge ve her türlü veriyi idareden ve kamusal yetki kullanan kurumlardan edinebilme hakkıdır. Demokratik ülkelerde bilgi edinme, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması açısından vazgeçilmez temel haklardan biri olarak kabul edilmektedir³².

1. Bilgi Edinme Hakkına İlişkin Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

Son yıllarda ülkemizde yaşanan hukuksal gelişmeler, 1982 Anayasasının temel hak ve hürriyetlerin genişletilmesine ilişkin değişikliklerin kanun metinlerine aktarılarak uygulamaya konulması yoluyla hukuk devletinin güçlendirilmesini amaçlayan bir nitelik taşımaktadır. Bu yasal düzenlemelerin

30 Başbakanlık Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Raporları, 2004 yılı Genel Raporu. http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_kurulu_2004_raporu.doc (24.08.2007).

31 Uğur Kılınç, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Açılış Konuşması, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 39.

32 Cemil Çiçek, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Açılış Konuşması, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 14.

en önemlilerinden ve demokratikleşmenin güçlenmesi açısından büyük değer taşıyanlarından biri de Nisan 2004 de yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunudur³³.

Bilgi edinme hakkına ilişkin temel düzenlemelerin başında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarihinde, ülkemizin de 27 Mayıs 1949 tarihinde kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin 19. maddesinde belirtilen ifadeler gelmektedir. Bu maddeye göre, "*Herkes, herhangi bir yoldan ve hangi ülkede olursa olsun bilgi ve düşünceleri **arama, alma ve yayma özgürlüğüne sahiptir.***"

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 14 Aralık 1946 tarihli 59 (I) oturumunda bilgi edinme özgürlüğü konulu konferans çağrısında, bilgiye ulaşma özgürlüğü temel insan hakkı olarak ifade edilmektedir³⁴.

Avrupa Birliği uygulamaları açısından bu alana ilişkin ortak bir düzenleme Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda bulunmaktadır. "Belgelere Erişim Hakkı" başlıklı 42. maddesine göre; "*Birliğin her vatandaşı ve bir üye devlette ikamet eden veya kayıtlı iş merkezine sahip her gerçek ya da tüzel kişi, Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon belgelerine erişim hakkına sahiptir.*"³⁵

Devam eden süreçte çeşitli ülkeler özel yasalar ile bilgi edinme hakkına ilişkin düzenlemeler gerçekleştirmişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nin 1966 tarihli "Bilgi Edinme Özgürlüğü" (Freedom of Information Act-FoIA), İngiltere'nin 2000 tarihli ve aynı ismi taşıyan Yasaları, Almanya'nın 2005

33 4982 sayılı ve 24 Nisan 2004 tarihli "Bilgi Edinme Hakkı Kanunu", Resmi Gazete: 25269.

34 United Nations General Assembly adopted Resolution 59; "Freedom of information is a fundamental human right and is the touchstone of all the freedoms to which the UN is consecrated." Bilgiye erişim hakkı, Birleşmiş Milletler tarafından koruma altına alınan bütün özgürlükler açısından değer taşıyan temel insan hakkıdır. <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement> 12.12.2007).

35 Charter Of Fundamental Rights Of The European Union (2000/C 364/01), Article 42-Right of access to documents-Any citizen of the Union, and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State, has a right of access to European Parliament, Council and Commission documents. Birliğin her vatandaşı ve bir üye devlette ikamet eden veya kayıtlı iş merkezine sahip her gerçek ya da tüzel kişi, Avrupa Parlamentosu, Konsey ve Komisyon belgelerine erişim hakkına sahiptir.http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (22.05.2007).

tarihli ve yine “Bilgi Edinme Özgürlüğü” (Informationfreiheitsgesetz-IFG) ismini taşıyan yasalar dikkat çekmektedir.

2. Bilgi Edinme Hak mı? Özgürlük mü?

Ülkelerin yasalarında bilgi edinme hakkı tanımlanırken “özgürlük” (Freedom-Freiheit) kavramları kullanıldığı görülmektedir. Ülkemizde yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda ise “hak” (right-recht) kavramının kullanılmış olması dikkat çeken bir diğer önemli ayrıntıdır. Bu yaklaşım Avrupa mevzuatı ile uyum göstermektedir. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı’nda “Belgelere Erişim”, “Özgürlükler” (Freedoms) başlığı altında değil, Vatandaşların Hakları (Citizens' Rights) başlıklı Beşinci Bölüm içinde “hak” olarak tanımlanmaktadır. Bu ifade, idarenin bu özgürlüğün vatandaşlar tarafından kullanımına ilişkin kararlığının bir göstergesidir.

Bilgi edinme olgusu ya da süreci hem özgürlük hem de bir hak olarak nitelendirilebilmektedir. Bireysel düzeyde algılamada ortaya çıkan bu farklılık hukuk terminolojisi açısından daha farklı bir önem taşımaktadır.

Hak ve özgürlük kavramlarını değerlendirmek aradaki farkı anlamak açısından faydalı ve aydınlatıcı olacaktır. İngilizcedeki “*Right-Hak*” sözcüğünün iki temel ahlaki ve siyasi anlamı bulunmaktadır. Doğruluk ve yetki. İlkinde bir şeyin doğru olduğundan ve doğru bir eylemden bahsedilirken; diğerinde ise bir kimsenin bir yetkiye sahip olduğu vurgulanmaktadır³⁶.

Hak, özgürlüğün somutlaştırılmış biçimidir. Hak bir özgürlüğün sağlanması için kişiye anayasa ve kanunlar ile tanınmış yetkilidir. Bir eylemde bulunabilme ve yapabilme serbestliği ya da kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği ve başkalarından isteyebileceği üstünlükler, edimler ve eylemlerle ilgilidir. Eğer bir kişinin, bir konuda hakkı var ise, devletten veya diğer kişilerden onun yerine getirilmesini “isteme yetkisi”ne sahip demektir.

Hukukun genel kuramında, hak kavramı çok değişik şekillerde tanımlanmakta ise de, bu tanımlardan en eskisi ve yaygın olan tanımına göre hak, kişilere hukuk düzeni tarafından verilen bir istenç gücü, bir isteme yetkisidir.

36 J. Donnelly, “Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları”, (çev. Erdoğan, M.-Korkut, L.), Ankara, 1995, s. 19. Bu konuda ayrıntılı bilgi için başvuru niteliğindedir.

Hak, kişinin başkalarına karşı ileri sürebileceği ya da onlardan talep edebileceği eylemler olarak ortaya çıkmaktadır. Dışa dönük ve etkin bir nitelik taşımaktadır. Bu açıdan bakıldığında bilgi edinmenin bir hak olarak algılanması ve kabul edilmesi isabetli olacaktır³⁷.

Özgürlük kavramı ise herhangi bir alanda kısıtlamaların ve engellemele-
rin yokluğu anlamına gelmektedir. Bu bağlamda özgürlük kişinin kendi dün-
yasına özgü ve kişileri koruma altına almayı düzenleyen edilgen bir anayasal
ve hukuksal olgu olarak ortaya çıkmaktadır.

Bütün bunlardan da anlaşıldığı gibi hak ve özgürlük kavramları birbirine
sıkıca bağımlı, biri olmayınca öteki de olmayan bağıntılı kavramlardır³⁸.

3. Bilgi Edinme Talepleri

Bilgi edinme hakkı, halkın idarenin karar alma sürecine katılımı ve Türk
kamu yönetiminin çağdaşlaşması açısından önem taşımaktadır. Çağdaş kamu
yönetimi, toplumun gereksinimlerine karşı duyarlı yönetimdir. Kamu hiz-
metlerine ilişkin süreçleri ve yöntemleri standartlaştıran ve bu standartları
kamuya benimseten yönetimdir³⁹.

Genel olarak ülkemizde bireylerin kendi kendilerine veya küçük toplu-
luklar halinde şikâyet amacıyla söyledikleri, ancak yakınmalarını hesap
sorma veya yönetime başvurma şekline dönüştürme eğiliminde olmadıkları
kanaati hâkimdir⁴⁰. Ancak bununla birlikte; henüz çok genç denebilecek
Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun yıllık istatistikleri incelendiğinde, her ge-
çen yıl artan bir oranla vatandaşın bu hakkın kullanımına ilişkin ciddi bir

37 Firuz Demir Yaşamış, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Haziran 2004, s. 22.

38 Fuat Şenoğlu, "Temel Hak ve Özgürlükler, Bu Hakların ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Bunlarla İlgili Kavramların Açıklamaları", http://www.turkhukuksitesi.com/makale_493.htm (09.12.2007).

39 Firuz Demir Yaşamış, Kamu Yönetimi Kuramında ve Uygulamasında Yeni Gelişmeler, "Administration'dan Management'a", 1997, Türk İdare Dergisi, Ankara, 417: 17.

40 Paker, s. 11.

eğilim gösterdiği görülmektedir. Bu sonuçlar vatandaşın alışkanlıklarının sunulan imkânlar sayesinde değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır⁴¹.

4- Bilgi Edinme Hakkı ve Psiko-sosyal Etkileri

Bilgi edinme hakkının vatandaşlar üzerinde psiko-sosyal bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Yasal düzenleme ile vatandaşla idare arasında hukuki bir ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkinin taraflarından biri olan vatandaşın bilgi edinme hakkı, diğer taraf idarenin de bilgi verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ancak idare ile vatandaş arasındaki ilişkiyi her zaman salt hukuki ilişki olarak nitelendirmek doğru değildir. Kanun, idare tarafından bireyin, birey tarafından da idarenin algılanışı ve her iki tarafın arasındaki sosyolojik ilişkileri geliştirme bakımından özel ve öncelikli bir misyona sahiptir. Zaten olumlu işleyen sistem, yasal düzenleme sonrasında yerleşik bir görünüm kazanmıştır. Kamu görevlileri vatandaşın bilgi edinme hakkı olduğu ve buna saygı gösterilmesi gerektiği psikolojisi ile hareket etmektedirler⁴². Kanun öncesinde Anayasal ve yasal düzenlemeler ile dilek ve şikâyetlerin idareye iletilmesi mümkün olsa da, sonrasında devlet-vatandaş arasındaki iletişimin ve karşılıklı memnuniyetin arttığı anlaşılmaktadır. Bilgi edinme taleplerindeki artış bu durumun en somut göstergesidir.

Uluslararası sözleşmelerde yer alan bilgi edinme hakkı, bireylere daha yakın bir yönetimi, halkın devlete karşı duyduğu kamu güvenini daha da yüksek düzeylere çıkarmada önemli bir rol oynayacaktır. Bu hakkın kullanılması sayesinde hem halkın idarenin işlemleri hakkında daha kapsamlı bilgi sahibi olması sağlanacak, hem de devletin demokratik karakteri güçlenecektir⁴³. Bu yönüyle vatandaş, bilgi edinme hakkı uygulamaları ile denetim işlevini de üstlenmiş olmaktadır.

41 Bu çalışmaya Ek olarak 2004, 2005 ve 2006 yıllarına ait Bilgi Edinme Taleplerine ilişkin rakamlar verilmiştir.

42 Taner Ayanoğlu, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Uygulamasının Değerlendirilmesi Oturumu, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 52.

43 Ziya Yergök, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Haziran 2004, s. 15.

5. Bilgi Edinme Hakkı Bakımından 1982 Anayasası'nın Referans Hükümleri

1982 Anayasamızda bilgi edinme hakkına ilişkin açık ifadeler bulunmasa da, bu hakkın kullanımı açısından referans niteliği taşıyan düzenlemeler mevcuttur. Anayasanın 17. maddesinin 1. fıkrasında; “*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*” ifadesi kullanılmıştır.

Benzer şekilde, Anayasamızın 74. maddesinin 1 ve 2. fıkralarında; “*Vatandaşlar ve karşılıklılık esası gözetilmek kaydıyla Türkiye’de ikamet eden yabancılar kendileriyle veya kamu ile ilgili dilek ve şikâyetleri hakkında, yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine yazı ile başvurma hakkına sahiptir.*” ve “*Kendileriyle ilgili başvuruların sonucu, gecikmeksizin dilekçe sahiplerine yazılı olarak bildirilir.*” ifadeleri yer almaktadır.

Her iki düzenleme birlikte değerlendirildiğinde, vatandaşlara dilekçe hakkı kullanımı ile bilgi edinmenin yolu açıldığı görülmektedir. Mevcut düzenleme, bilgi edinme hakkı açısından daha sonra hazırlanacak mevzuat için referans niteliği taşımaktadır⁴⁴.

Bu tür referansları artırmak mümkün olmakla birlikte; 1991 tarihli Bulgaristan Anayasası'nın “*Information*” başlıklı 41. maddesinde yer alan ve “bilgiye erişim hakkı özgürlüğünün uygulanmasını teşvik olarak” belirlenen düzenlemeye benzer bir düzenlemenin Anayasamızda yer alması görüşü değerlendirilebilir⁴⁵. Benzer şekilde, özgürlükler açısından köklü kültüre

44 Burak Oder, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Bilgi Edinme Hakkının Sistem İçindeki Yeri, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 90.

45 Jergana Jouleva, Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı, Uluslararası Bakış, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006, s. 40.

Bulgaria – Constitution, adopted on: 12 July 1991, Article-41 [Information]- (1) Everyone is entitled to seek, obtain, and disseminate information. This right shall not be exercised to the detriment of the rights and reputation of others, or to the detriment of national security, public order, public health, and morality.

(2) Citizens shall be entitled to obtain information from state bodies and agencies on any matter of legitimate interest to them which is not a state or official secret and does not affect the rights of others.

sahip bir ülke olan İsveç Anayasası'nın Temel Hak ve Özgürlükler başlıklı 2. bölümünün 1. maddesi bilgi edinme özgürlüğünü düzenlemektedir⁴⁶.

Yeni Anayasa çalışmaları kapsamında hazırlanan tasarlarda bilgi edinme hakkı konusunda benzer yeni düzenlemelerin varlığı, ileri sürülen görüşleri destekler niteliktedir.

C- Kamu Denetçiliği Kurumu - (Ombudsman)

Dünyada ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde, "idari yargı" işlevi görmek üzere kurulan "Kamu Denetçiliği" sistemi, bugün Avrupa Birliği ülkelerinin tümü dahil olmak üzere 120'yi aşkın ülkede uygulanmakta, idarenin vatandaş ile ilişkilerinden kaynaklanan şikayetlerin incelenip giderilmesinde önemli rol üstlenmektedir.

Article-45 [Petition]- Citizens have the right to lodge complaints, proposals, and petitions with the state authorities. http://www.servat.unibe.ch/law/icl/bu00000_.html. (11.12.2007).

Madde-41:(1)Herkes bilgiye ulaşma, araştırma ve yayma hakkını sahiptir. Bu hakkın kullanımında diğer insanların hakları ile milli güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık ve ahlak dikkate alınmak zorundadır.

(2) Devlet birimleri, resmi sırların ve diğer vatandaşları ilgilendiren bilgilerin dışında vatandaşın taleplerine cevap verecektir.

Madde-45:Vatandaşlar, sorunlarını ve taleplerini devlet yetkililerine dilekçe ile sunma hakkına sahiptirler.

İsveç Anayasası; Sweden – Constitution - Chapter 2 Fundamental Rights and Freedoms; Article 1- (1) All citizens shall be guaranteed the following in their relations with the public administration:

1) freedom of expression: the freedom to communicate information and to express ideas, opinions and emotions, whether orally, in writing, in pictorial representations, or in any other way; 2) freedom of information: the freedom to obtain and receive information and otherwise acquaint oneself with the utterances of others; http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html (30.11.2007).

Temel Haklar ve Özgürlükler: (1) Bütün vatandaşlar kamu yönetimiyle ilişkilerinde aşağıda bildirilen özgürlüklere sahiptir.

1) Düşünceyi açıklama özgürlüğü; iletişim özgürlüğünü, düşünce, kanaat ve duyguların, yazılı, sözlü ve görsel anlamda veya benzer yollarla açıklanmasını içermektedir.

2) Bilgi edinme özgürlüğü; bilgiye ulaşma ve bilgi alma ve diğerleriyle paylaşma özgürlüğünü içermektedir.

Tarihsel süreç incelendiğinde, Osmanlı Devleti döneminde günümüz uygulamalarına temel referans noktası olma özelliği taşıyan, çağdaş düzenlemelerin bulunduğu ve uygulandığı görülmektedir.

“Osmanlı Devletinde idarî yargı sisteminin olmaması nedeniyle halkın idareye yönelik şikâyetlerini incelemek üzere, "Kadıül-Kudat" adıyla özel görevli kadı (hâkim) tayin edilmişti. Bu kişiler, padişah da dahil, idarenin işlem, eylem, tutum ve davranışlarına karşı halkın yaptığı başvuruları değerlendirerek etkin bir denetim sağlamıştır. İsveç Kralı 12. Charles, Osmanlı Devleti'nde bulunduğu 18. Yüzyılın başlarında bu Kurumu incelemiş ve ülkesine döndüğünde "ombudsman" adıyla oluşturmuştur. Diğer Avrupa ülkeleri de bu uygulamadan esinlenerek "ombudsman" kurumunu kurmuşlardır.”⁴⁷

Avrupa Birliği de, Birlik bürokrasisi tarafından yapılacak yanlış uygulamalara karşı üye ülke vatandaşlarının haklarını korumak üzere *ombudsman* kurumunu oluşturmuştur. Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nda Vatandaşların Hakları (*Citizens' Rights*) başlıklı Beşinci Bölüm içinde yer alan 43. maddesinde *ombudsman* kurumu düzenlenmiştir⁴⁸. İsveç Anayasası'nın “*Parlamentar Kontrol*” başlıklı 12. bölümün 6. maddesinde *ombudsman* kurumuna ilişkin anayasal nitelikte bir tanımlama yer almaktadır⁴⁹.

47 Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/1158), <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1206m.htm> (12.12.2007).

48 Charter Of Fundamental Rights Of The European Union (2000/C 364/01), Article 43 – Ombudsman - Any citizen of the Union and any natural or legal person residing or having its registered office in a Member State has the right to refer to the Ombudsman of the Union cases of maladministration in the activities of the Community institutions or bodies, with the exception of the Court of Justice and the Court of First Instance acting in their judicial role. http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (22.05.2007).

“Birliğin her vatandaşı ve bir üye devlette ikamet eden veya kayıtlı iş merkezine sahip her gerçek ya da tüzel kişi, yargı işlevini yerine getiren İlk Derece Mahkemesi ve Adalet Divanı hariç olmak üzere, Topluluğun kurum ve kuruluşlarının faaliyetlerindeki idarî aksaklıkları Birlik Ombudsmanına bildirme hakkına sahiptir.”

49 Sweden – Constitution - Chapter 12 Parliamentary Control - Article 6 – (1) The Parliament shall elect one or more Ombudsman to supervise under instructions laid down by the Parliament the application in public service of laws and other statutes. An Ombudsman may initiate legal proceedings in the cases indicated in these instructions.

İsveç dilinde *ombudsman* kelimesi, vekil, delege, avukat, veya başkaları adına hareket etmeye ve onların haklarını korumaya yetkili kılınmış kimse anlamındadır. Kurum olarak *ombudsman*, bugün parlamento tarafından, parlamento adına idareyi denetlemek için seçilmiş kimse veya kimseleri ifade etmektedir. Türkçe karşılığı olarak; *halk denetçisi*, *kamu denetçisi*, *kamu hakemi* benzeri kelimeler kullanılmaktadır.

Devlet idaresi “bütünü” içerisinde fakat hiyerarşik yapısı dışında yer alan “Bağımsız İdari Birimler” (ya da otoriteler) olarak adlandırılan kurumlar, yürütme karşısında organik ve işlevsel bağımsız bir statü ile donatılmışlardır. Bu çerçevede, hem hak ve özgürlüklerin düzenlenmesine, hem de resmi makamların eylem ve işlemlerinden kaynaklanan şikayet ve itirazların, uyuşmazlıkların çözüme bağlanmasına katılırlar. Değişik alanlarda uzmanlaşan özgül statüye sahip kurul ve/veya komisyonlar, klasik hukuk düzeni ve Devlet-toplum ilişkisi üzerinde yeniden düşünmeyi gerekli kılmaktadırlar.⁵⁰

Yönetim-birey ilişkilerinde karşılaşılan uyuşmazlıkların etkin ve hızlı bir şekilde çözümü amacıyla; yönetimi yargı dışında denetleyen fakat yönetime de bağlı olmayan bir denetim süreci olarak, halkın şikayetleriyle ilgilenen bir Kamu Denetçisi (*ombudsman*) sistemi, ülkemizde de 2006 yılında yürürlüğe giren 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile gerçekleştirilmiştir.

(2) An Ombudsman may be present at the deliberations of a court or an administrative authority and shall have access to the minutes and other documents of any such court or authority. Any court or administrative authority and any State or local government official shall provide an Ombudsman with such information and reports as he may request. A similar obligation shall also be incumbent on any other person coming under the supervision of the Ombudsman. A public prosecutor shall assist an Ombudsman on request.

(3) Further provisions concerning the Ombudsman are set forth in the Parliament Act. http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html (30.11.007).

(1) Parlamento, bir veya daha fazla kişiyi, Parlamentonun uygulamaları, yasalar ve diğer işlemlerin işleyişi ile ilgili gözlem yapmak üzere seçebilir. Denetçi elindeki veriler ve talimatlar doğrultusunda toplantı yapar.

(2) Ombudsman incelediği konuya ilişkin adli ve idari makamlardaki belgelere ulaşma hakkına sahiptir. Yetkililer istenilen bilgi ve belgeleri sunmak zorundadırlar. Benzer sorumluluk diğer yetkililer için de geçerlidir. Savcılarda Ombudsman’dan gelen taleplere cevap verirler.

(3) Diğer düzenlemeler yasa ile belirlenir.

50 İbrahim Ö. Kaboğlu, “İnsan Hakları Güvenceleri, Hukuk ve Ötesi”, İnsan Hakları Sempozyumu, 10–11 Aralık 1994, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği Yayınları: 1, 1995, İstanbul, s. 79.

Uzun ve kapsamlı çalışmalar neticesinde, idarenin insan hak ve özgürlüklerine saygılı şekilde, hukuka ve hakkaniyete uygun olarak görev yapmasını, kamu hizmetlerini etkin ve düzenli ve verimli yürütmesini sağlamak için incelemeler yapmak ve idareye, hükmedici yaptırım niteliği taşımayan önerilerde bulunmak üzere, Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur.

Kurum, kamu gücü ile bireyler arasındaki ilişkileri düzenlemektedir. Kişi hak ve özgürlüklerini savunmaktadır. Yurttaşları yönetime karşı koruyan, kötü yönetimden doğan haksızlıkları önleyen, hem kamudaki etkinliği hem de toplumsal memnuniyeti artıran bir işleve sahiptir⁵¹.

III. DEVLET SIRRI KAVRAMI

Sır kavramı tanımı kendi içinde, bilmek hakkı olanlar dışında bilginin gizli kalması ve korunması prensibini barındırmaktadır. Bilgi ve sır kavramları ulusal menfaatler açısından ele alındığında devlet sırrı kavramına ulaşılır. Devlet sırrı kavramı ise, ulusal savunmaya, uluslararası ilişkilere, demokratik düzeni korumaya yönelik ve niteliği itibarıyla gizli kalması gereken bilgidir. İlke olarak, devlet sırrı ile ulusal savunma güvencesi arasında nedensel bağlantı olması gerekir.

Roma İmparatorluğu döneminde devlet düzeninin korunmasında devlet sırrı kavramının kullanıldığı görülmektedir. Romalı düşünür Tacitus, devletlerin kendilerini koruyabilmeleri için devlet sırrı kavramından yararlanılabileceğini ileri sürmüştür. Bu yaklaşıma, devletin ve beraberinde kurulmuş olan kamu düzeninin bütün tehdit ve tehlikelere karşı korunması anlamını taşımaktadır⁵².

Yönetimsel gücün kararıyla "devlet sırrı" saptaması genel olarak, demokratik anayasal düzeni korumaya yönelik ve sır sayılması zorunlu bilgiler için kabul edilebilir⁵³. Devlet sırrı ve gizlilik kavramları kolayca tanımlanabilecek kavramlar olmadığı için, gereksiz yere genişletildiği takdirde bilgiye

51 [http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=17405&P5=B&page1=13&page2=13-29\(28.11.2007\)](http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=17405&P5=B&page1=13&page2=13-29(28.11.2007)).

52 Anıl Çeçen, "Türk Devletinin Aklı", <http://www.dusunenadam.com.tr/koseyazilari.php?id=364> (11.12.2007).

53 Çetin Özek, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, Alfa Yayınları, Eylül 1999, İstanbul, s. 66.

erişimin sınırları daralacaktır. Bir yandan devletin genel menfaatleri ve demokratik kurumları korunurken, diğer yandan vatandaşların, devletin işlem ve eylemleri hakkında bilgi sahibi olabilmesinin yolu açık tutulmalıdır. Aradaki ideal dengeyi sağlamanın en sağlıklı yöntemi, yönetimin bilgi verme ödevi ve bireylerin bilgi alma hakkının bir kanunla düzenlenmesi ve yine devlet sırrı kavramının sınırlarının açıkça tanımlanmasıdır. Yapılan düzenlemelerde kişi yararı ile toplum yararı dengede tutulmalı ve yalnız toplum yararının üstün tutulmasının gerektiği hallerde, o da demokratik bir toplumun zorunlu kıldığı ölçüde müdahalede bulunulmalıdır.

Devlete ait yararlar ile vatandaşların bilgi edinme hakkı bağdaştırılmak suretiyle bazı ülkelerde (Örneğin İspanya gibi) devlet sırları konusu ayrı kanunla düzenlenmiştir. Bu kanunlarda Devlet sırrı olabilecek hususların vasıfları tayin ve gerektiğinde tanımları verilmekte ve bu sırları tespit ve takdir edebilecek merciler kanun tarafından açıkça gösterilmektedir. Böylece idarecilerin takdirine göre gereksiz konuların sır haline getirilerek vatandaşın bilgi edinme hakkının kısıtlanması önlenmektedir.

A. Devlet Sırrı ve Şeffaf Yönetim

Devlet sırrı kavramının sınırlarının belirlenmesinde dikkate alınması gereken bir başka önemli ve hassas ayrıntı ise, gizlilik ve şeffaflık kavramları arasındaki dengedir. Tarihsel gelişmeler, yönetimde gizliliğin uzun süre egemen olduğunu, günümüzde ise şeffaflığın önem kazandığını göstermektedir. Toplumsal denetim ve katılımın artırılması bakımından, kamu alanındaki sır kavramının yeni ve çağdaş bir anlayışla ele alınmasında zorunluluk bulunmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ülkelerin yönetim anlayışlarına hâkim olan gizlilik kültürü, günümüzde birey odaklı bir anlayışla farklı bir görünüm kazanmıştır. “*İdari saydamlık*”, “*yönetimde şeffaflık*”, “*Gün Işığında Yönetim*” benzeri ilkeler doğrultusunda yapılan yasal düzenlemelerle, devletin veya kamu erkinin faaliyet ve işlemlerinde şeffaflığın asıl, gizliliğin ise istisna sayılma eğilimi yaygınlaşmaya başlamıştır.

Belirtilen ilkeler, çağdaş demokrasilerin gündemindeki başlıca konulardandır. Son yıllarda batı ülkelerinde bu yönde dev adımlar atılmıştır. Saydamlık ya da açıklık, kişinin, kendisiyle ilgili olarak idarenin elinde bulunan ve devlet sırrı sayılmayan güncel bilgilerin verilmesini isteyebilme, yönetimde karar oluşturma sürecinden haberdar olma ve buna etkide bulunabilme

haklarını karşılayan bir ilkedir. Bu ilkenin varlığı ve uygulanışı, halkın yönetime desteği anlamına gelen katılımcılık ilkesinin gelişimini ve yerleşmesini sağlayacaktır.

Devlet faaliyetlerinin şeffaflığı, bireylerin katılımının yanı sıra dürüst ve güvenilir bir idarenin de kapısını açan bir anahtar vazifesi görmektedir. Kapalı kapılar çoğunlukla korku, merak ve şüphe uyandırdığı gibi saydamlığın da yönetenlere güveni, yöneticilerin dürüstlüğünü, bireylerin devlet faaliyetlerine ilgisini, dolayısıyla iyi yönetimi sağladığı açıktır. İyi yönetim, yöneticilerin yaptıkları işlerin hesabını verme sorumluluğunu da beraberinde getirir⁵⁴.

B. Devlet Sırrı Kavramının Sınırları

Toplum için başta gelen yarar, devletin güvenliği, milli varlığı, bütünlüğü, anayasal düzeni, iç ve dış menfaatlerini korumaktır. Sözü edilen kavram ve menfaatler, devlete ait bazı bilgi ve belgelerin mutlaka gizli kalmasını gerektirir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin “ifade özgürlüğü” başlığını taşıyan 10. maddesinde, ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumda zorunlu tedbir niteliğinde olarak ulusal güvenlik ve ulusal yararlar gerektirdiğinde kısıtlanabileceği belirtilmiştir. Diğer yandan, demokratik düzende aynı zamanda korunması gereken diğer bir değer de, vatandaşların, devletin işlemleri, faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olabilmek, haber alabilmek hak ve hürriyetleridir. Günümüzdeki yaklaşım, yönetimin bilgi verme ödevi ve bireylerin bilgi alma hakkının bir kanunla düzenlenmesi ve yine devlet gizliliği kavramının tanımlanmasını zorunlu hale getirmiştir⁵⁵.

Anayasamızın 26. maddesinde “Düşünceyi Açıklama ve Yayma Hürriyeti” başlığı altında madde kapsamında belirtilen hürriyetlerin sınırlandırma sebepleri arasında “Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması” şeklindeki düzenleme yer almaktadır. Yine benzer şekilde devlet sırrına ilişkin olarak yürürlükten kaldırılan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu’nda hükümler bulunmaktaydı. Bu hükümler doğrultusunda devlet sırrı kavramına ilişkin bilgi ve belgenin yargılama esnasında kullanı-

54 Çiçek, s. 15.

55 Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı, Genel Gerekeçe, <http://www.kgm.adalet.gov.tr/devletsirri.htm> (02.06.2007).

mına sınırlamalar getirilmişti⁵⁶. Ancak 2005 yılında yürürlüğe giren Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 47. ve 125. maddelerinde ise devlet sırrı kavramına ilişkin yeni bir yaklaşım sergilenmiştir⁵⁷. Devlet sırrı kavramına ilişkin dar kapsamlı da olsa bir tanımlama getirilmiş ve sırrın Mahkemelere karşı gizli tutulamayacağı kabul edilmiştir.

- 56 1412 sayılı ve 20 Nisan 1929 tarihli, "Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu" Resmi Gazete: 1172. Devlet esrarı hakkında alakadarların şahitliği
Madde 49 - Devlet memurları memuriyetten çekildikten sonra bile, saklamakla mükellef oldukları vakıalar hakkında sırrın ait olduğu makam amirinin izni olmaksızın şahit sıfatıyla dinlenemezler.
Bu gibi hallerde bakan hakkında Cumhurbaşkanı ve Büyük Millet Meclisi azası hakkında Meclis tarafından izin verilir.
Tanıklık, Devletin selametine zarar verecek derecede olmadıkça bu izin verilir.
Cumhurbaşkanı mahremiyeti kendisi takdir eder ve şahitlikten çekinebilir.
Bu hüküm, reisliği zamanında hadis veya reisliği sebebiyle malumu olan vakıalardan dolayı eski Cumhurbaşkanları hakkında dahi caridir.
Teslim olunmayacak vesikalar.
Madde 88 - Resmi dairelerde saklı evrak ve sair vesikalar münderecatının ifşası memleketin selametine zarar vereceği o dairenin en büyük amiri tarafından beyan edilirse bu evrak ve vesikaların gösterilmesi ve teslimi istenmez. Şu kadar ki bu beyan kafi görülmezse o dairenin mensup olduğu Bakanlığa müracaat olunabilir.
- 57 5271 sayılı ve 01 Nisan 2005 tarihli, "Ceza Muhakemesi Kanunu", Resmi Gazete: 25673. Devlet Sırrı Niteliğindeki Bilgilerle İlgili Tanıklık - Madde 47 –
(1) Bir suç olgusuna ilişkin bilgiler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz. Açıklanması, Devletin dış ilişkilerine, milli savunmasına ve milli güvenliğine zarar verebilecek; anayasal düzeni ve dış ilişkilerinde tehlike yaratabilecek nitelikteki bilgiler, Devlet sırrı sayılır.
(2) Tanıklık konusu bilgilerin Devlet sırrı niteliğini taşıması halinde; tanık, sadece mahkeme hakimi veya heyeti tarafından zabıt katibi dahi olmaksızın dinlenir. Hakim veya mahkeme başkanı, daha sonra, bu tanık açıklamalarından, sadece yüklenen suçta açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgileri tutanağa kaydettirir.
(3) Bu madde hükmü, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır.
(4) Cumhurbaşkanının tanıklığı söz konusu olduğunda sırrın niteliğini ve mahkemeye bildirilmesi hususunu kendisi takdir eder.
İçeriği Devlet Sırrı Niteliğindeki Belgelerin Mahkemece İncelenmesi - Madde 125 –
(1) Bir suç olgusuna ilişkin bilgileri içeren belgeler, Devlet sırrı olarak mahkemeye karşı gizli tutulamaz.
(2) Devlet sırrı niteliğindeki bilgileri içeren belgeler, ancak mahkeme hakimi veya heyeti tarafından incelenebilir. Bu belgelerde yer alan ve sadece yüklenen suçta açıklığa kavuşturabilecek nitelikte olan bilgiler, hakim veya mahkeme başkanı tarafından tutanağa kaydedilir.
(3) Bu madde hükmü, hapis cezasının alt sınırı beş yıl veya daha fazla olan suçlarla ilgili olarak uygulanır.

Devlet sırrı, yeni Türk Ceza Kanunu'nda, diğer kamusal gizlilik aktörlerine göre çok daha açık biçimde düzenlenmiştir. Gerçekten 5237 sayılı yasa, 326-339'ncü maddeler arasında “devlet sırlarına karşı işlenen suçlar”ı düzenlemektedir. Anılan bölümde yer alan düzenlemelerden ve madde gerekçelerinden anlaşılacağı üzere, “devlet sırrı”, devletin güvenliğine ve iç ve dış siyasetine ilişkin bilgilerle sınırlıdır⁵⁸.

Son dönemde yapılan hukuksal reformlar içerisinde 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu dikkat çeken önemli bir düzenlemedir. Çağdaş beklenti ve ihtiyaçlara cevap verecek şekilde yeniden düzenlenerek yürürlüğe giren 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu gibi birey odaklı bir temel özellik taşımaktadır⁵⁹.

Devlete ait yararlar ile vatandaşların bilgi edinme hakkı bağdaştırılmak suretiyle devlet sırları ve kamusal gizlilik alanının açık bir biçimde özel bir kanunla düzenlenmesi, sınırların belirlenmesi gerekmektedir. Bu düzenlemeler, devlet vatandaş ilişkilerinin karşılıklı güven ortamında ve sağlıklı bir biçimde sürdürülmesine katkı sağlayacaktır.

IV. SONUÇ

Her geçen gün daha fazla etkileşim halinde olan bir toplum yapısı ve adeta gittikçe küçülen ve hatta düzleşen dünyamız,⁶⁰ alışkanlıkların, beklen-

58 R. Bülent Tarhan, “Kamusal Gizlilik Üzerine, Çözüm İyi Yönetişimde”, Radikal, 30 Aralık, 2004.

59 Belirtilen Kanunların TBMM gündeminde yasalaşma aşamasında benzer ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “Değerli milletvekilleri, Ceza Muhakemesi Kanunumuz, önemli değişiklikleri, değişimleri beraberinde getirmektedir. Bu kanunda en önemli değişim ve değişiklik, insan hakları, bireysel hak ve özgürlükler alanında hukukî ve yargısal teminatların insanımıza kazandırılmış olmasıdır. Maddelerin başından sonuna kadar takip ettiğiniz takdirde, Türk Ceza Kanununun içerisinde yer alan insan merkezli güzelliklerin Ceza Muhakemesi Kanunu içerisinde de yer aldığını, paralel değişikliklerin olduğunu çok iyi göreceksiniz. Ceza Muhakemesi Kanunu hazırlanırken, hukuk devletinin temel prensipleri de alabildiğince Ceza Muhakemesi Kanununun içerisine yansıtılmaya çalışılmıştır. Onun için, bu kanun, hukuk devletini, Türkiye’de bulunduğu noktadan bir adım daha ileri götüren bir kanundur.” Bekir Bozdağ, Yozgat Milletvekili; http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=13065&P5=H&page1=19&page2=19

60 Thomas L. Friedman, “Dünya Düzdür: Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi”(The World Is Flat: A Brief History Of The Twenty-First Century), Çev: Levent Cinemre, Boyner Yayınları, Şubat 2006. 2000’li yıllarla beraber yepyeni bir döneme girdik: Küreselleşme

tilerin ve uygulamaların köklü değişimine neden olmaktadır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi mevzuat ve kurumsal yapıdan kaynaklanan düzenlemeler ile devletin ve gücün bir anlamda insan hakları ile bağdaşması ve toplumla bütünleşmesinin önü açılmaktadır. Yeni yaklaşımlar sayesinde bireyin toplumda odak noktası olduğu anlayışı yaygınlaşmaktadır.

Bireyi esas alan uygulamaların yaygınlaşması ve yerleşmesi açısından bir dizi düzenlemenin hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Bilgi edinme taleplerindeki gelişmeler, kamu yönetimi açısından öncelikli sorunların tespiti ve sağlıklı çözümlerin üretilmesine katkı sağlayacaktır. Halkla ilişkiler faaliyetinin doğasından kaynaklanan karşılıklı iletişim sayesinde, idare ile vatandaş arasındaki yakınlaşma ve şeffaflık artacak, ilişkilere güven hakim olacaktır. Sürecin sağlıklı işleyebilmesinin karşılıklı duyarlılığın artmasına bağlı olduğu da unutulmamalıdır. Uygulamaların yaygın ve yerleşik bir kültür halini alması, sadece bilgi edinme birimindekilerin değil, tüm çalışanların sürece katkısıyla mümkün olacaktır.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 21 Şubat 2002 tarihli toplantısında bilgi edinme hakkının ideal normları karara bağlanmıştır. “*Tamamlayıcı Önlemler*” başlıklı bölüm kapsamında alınması gereken önlemler arasında; “halkı resmi bilgilere erişim hakları ve bu hakların nasıl kullanılacağı konusunda bilgilendirme ile kamu görevlilerinin, bu hakkın yerine getirilmesi ile ilgili görev ve sorumlulukları konusunda eğitilmelerini sağlamak” ifadelerine yer verilmiştir⁶¹.

Bilgi edinme hakkı bilincinin yaygınlaşması ve yerleşik bir kültürün oluşması için vatandaşların ve kamu personelinin eğitimi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda idarenin vatandaşların beceri ve birikimlerini destekleyecek bir irade sergilemesi sürecin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Dilekçe hakkı kullanımına ilişkin idarenin cevap verme süresinin bilgi edinme hakkının uygulamasında olduğu gibi, 15 işgünü ile sınırlandırması,

III. Küreselleşme III dünyayı hem Küçük Boydan Minik Boy'a getirmekte hem de oyun alanını düzleştirmektedir. Küreselleşme I'in arkasındaki dinamik güç ülkeler, Küreselleşme II de şirketler iken Kürselleşme III de BİREY olmuştur.

61 Firuz Demir Yaşamış, Bilgi Edinme Hakkı Paneli, 5 Mayıs 2004, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Haziran 2004, s. 40-41.

yeknesaklık açısında uygun olacaktır. Kaldı ki, 15 gün “işgünü” hesaplandığında mevcut süreye yakın bir zamanı ifade etmektedir.

Diğer ülkelerde olduğu gibi anayasal düzenlemelerde bilgi edinme hakkı ve kamu denetçiliği kurumuna ilişkin ifadelere yer verilmesi, uygulamaların etkinliği açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilgi edinme yasasını kabul eden ülkelerin çoğunda “özgürlük” (*Freedom-Freiheit*) kavramları kullanılırken, ülkemizde yürürlüğe giren Bilgi Edinme Hakkı Kanunu’nda “hak” (*Right-Recht*) kavramı kullanılmıştır. Özgürlüğün somutlaştırılmış biçimi olan hak kavramının kullanılmış olması anlamlı bir yaklaşımdır.

Devlet sırrı kanunu, kişisel verilerin korunması hakkında kanun, ticari sır kanun tasarılarının yasalaşması, birey odaklı demokratikleşme süreci açısından büyük önem taşımaktadır.

Bilgi edinme hakkı ve Kamu Denetçiliği Kurumu ile oluşturulmaya çalışılan süreç açısından bütünleştirici özellik taşıyan bir düzenleme de, İdari Usul Yasası’nın yürürlüğe girmesidir. Hazırlıkları tamamlanan bu yasal mevzuatın uygulamaya geçmesi, idarenin karar alma mekanizmasına katılımı ve “Günüştünde Yönetim” kavramının yerleşmesi bakımından özel bir anlam ifade etmektedir.

Çok genç denebilecek yasaların yürürlüğe konulması ve uygulama konusunda geniş kitlelerin katılımının sağlanması hiç şüphesiz ki, vatandaşın yönetime daha etkin katılımı ve devletin sorumluluklarını vatandaşla paylaşımına olumlu katkılar sağlayacaktır.

BİLGİ EDİNME TALEPLERİNİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI**2006 YILI BİLGİ EDİNME TALEBİ****GENEL TOPLAM**

VERİLER	SAYISI
Bilgi edinme başvurusu toplamı(*)	864.616
Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvurular	746.999
Kısmen olumlu cevaplanarak kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	38.092
Reddedilen başvurular toplamı	69.199
Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	9.617
Başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenlerin toplam sayısı	539

(*) **Açıklama:** Bu sayı, diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilen başvurular toplamı olan 58.093 sayısının, toplam başvuru sayısı olan 922.708 sayısından çıkarılmasından sonra kalan "net başvuru sayısı"dır.

2005 YILI BİLGİ EDİNME TALEBİ**GENEL TOPLAM**

VERİLER	SAYISI
Bilgi edinme başvurusu toplamı*	626.789
Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvurular	542.364
Kısmen olumlu cevaplanarak kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	21.712
Reddedilen başvurular toplamı	54.234
Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	5.979
Başvurusu reddedilenlerden yargıya itiraz edenlerin toplam sayısı	311

(*) **Açıklama:** Bu sayı, diğer kurum ve kuruluşlara yönlendirilen başvurular toplamı olan 31.172 sayısının, toplam başvuru sayısı olan 657.961 sayısından çıkarılmasından sonra kalan "net başvuru sayısı"dır.

2004 YILI BİLGİ EDİNME TALEBİ**GENEL TOPLAM**

VERİLER	SAYISI
Bilgi edinme başvurusu toplamı*	395.557
Olumlu cevaplanarak bilgi veya belgelere erişim sağlanan başvurular	347.959
Kısmen olumlu cevaplanarak kısmen de reddedilerek bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	13.648
Reddedilen başvurular toplamı	20.474
Gizli ya da sır niteliğindeki bilgiler çıkarılarak veya ayrılarak bilgi ve belgelere erişim sağlanan başvurular	3.571

<http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bilgiedinme-index.htm>

BİBLİYOGRAFYA

Coşkun Can Aktan; “Kanun Devleti Değil, Hukuk Devleti Olmalıyız”, *Yeni Türkiye* 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı.

Yılmaz Aliefendioğlu; “Devletin Görünen ve Görünmeyen Yüzü”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, C. XXI, Sayı: 196, (Şubat 1997).

Süleyman Akdemir; Devletin Hukukilik Niteliği: İnsan Hakları Açısından Teorik Bir Yaklaşım, *Yeni Türkiye* 98/21, İnsan Hakları Özel Sayı.

Taner Ayanoglu; *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı*, “Türkiye’de Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Uygulamasının Değerlendirilmesi Oturumu”, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Stephen R. Covey; “*The 8th Habit, From Effectiveness to Greatness*”, 8’inci Alışkanlık Bütünlüğe Doğru; çev: Sezer Soner-Çağlayan Erendağ, Sistem Yayıncılık, Mayıs, 2005, İstanbul.

Anıl Çeçen; “*İnsan Hakları*”, 2. Basım, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995.

Cemil Çiçek; *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Açılış Konuşması*, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

J. Donnelly; *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*, (çev. Erdoğan, M.-Korkut, L.), Ankara, 1995.

L. Thomas Friedman; “*Dünya Düzdür: Yirmi Birinci Yüzyılın Kısa Tarihi*”(The World Is Flat: A Brief History Of The Twenty-First Century), Çev: Levent Cinemre, Boyner Yayınları, Şubat 2006.

Nuri Tortop; “*Halkla İlişkiler*”, Ankara, 1986.

Jergana Jouleva; *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı*, Uluslararası Bakış, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Ö. İbrahim Kaboğlu; “İnsan Hakları Güvenceleri, Hukuk ve Ötesi”, *İnsan Hakları Sempozyumu*, 10–11 Aralık 1994, İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hukuk Müşavirliği Yayınları: 1, 1995, İstanbul.

Yılmaz Karakoyunlu; “Dikensiz Gül Bahçesinde İnsan Hakları”, *Yeni Türkiye*, sayı 21 (Mayıs-Haziran 1998).

Uğur Kılınç; Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Raportör, *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı Açılış Konuşması*, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Uğur Mumcu; “Tembel Savaşçılar”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ağustos 1992.

Burak Oder; *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı*, “Bilgi Edinme Hakkının Sistem İçindeki Yeri”, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Niyazi Öktem; *“Hukuk Felsefesi ve Hukuk Sosyolojisi”*, Beta Basım Yayın Dağıtım, 4. Bası, Ocak, 1988, İstanbul.

Çetin Özek, Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına, Alfa Yayınları, Eylül 1999, İstanbul.

Can Paker; *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı*, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Sami Selçuk; *“Çıplak Devletten Hukuk Devletine”*, *Türkiye Günlüğü*, sayı 36 (Eylül-Ekim 1995).

John Sinclair; (ed.)(1987) *Collins English Language Dictionary*, Collins, London and Glasgow.

Lütfi Şehsuvaroğlu; “İnsan Hakları ve Demokrasi Açısından Milliyetçilik”, *Yeni Türkiye 98/21*, İnsan Hakları Özel Sayı.

Bülent Tanör; “Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri”, *İdea Politika*, sayı:2, Mart-Nisan-Mayıs, 1999.

R. Bülent Tarhan; “Kamusal Gizlilik Üzerine, Çözüm İyi Yönetişimde”, *Radikal*, 30 Aralık, 2004.

Hikmet Sami Türk; “Sürekli Bir Ödev Olarak İnsan Hakları”, *Yeni Türkiye*, sayı 21 (Mayıs-Haziran 1998).

Firuz Demir Yaşamış; *Bilgi Edinme Hakkı Paneli*, 5 Mayıs 2004, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Haziran 2004.

Firuz Demir Yaşamış; “Kamu Yönetimi Kuramında ve Uygulamasında Yeni Gelişmeler”, “Administration’dan Management’a”, 1997, *Türk İdare Dergisi*, sayı: 417, Ankara,.

Ziya Yergök; “*Bilgi Edinme Hakkı Paneli*”, 5 Mayıs 2004, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Haziran 2004.

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı, Sunuş, *Vatandaşın Bilgi Edinme Hakkı Uluslararası Konferansı*, Konferans Tutanakları, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı Yayınları, İstanbul, Mart, 2006.

Dilekçe ve Bilgi Edinme Hakkının Kullanılması İlişkin 2004/12 sayılı Genelge, 24 Ocak 2004 Tarihli Resmi Gazete, Sayı: 25356.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 3071 sayılı ve 10 Kasım 1984 tarihli “*Dilekçe Hakkının Kullanımına Dair Kanun*” Resmi gazete: 18571, gerekçe metni.

1412 sayılı ve 20 Nisan 1929 tarihli, “*Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu*” Resmi Gazete: 1172.

3071 sayılı ve 10 Kasım 1984 tarihli “*Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun*”, Resmi gazete: 18571.

4778 sayılı ve 11 Ocak 2003 tarihli “*Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun*”, Resmi Gazete: 24990.

4982 sayılı ve 24 Nisan 2004 tarihli “*Bilgi Edinme Hakkı Kanunu*”, Resmi Gazete: 25269.

5271 sayılı ve 01 Nisan 2005 tarihli, “*Ceza Muhakemesi Kanunu*”, Resmi Gazete: 25673.

5637 sayılı ve 02 Mayıs 2007 tarihli “*Uygulama İmkânı Kalmamış Bazı Kanunların Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun*”, Resmi Gazete: 26510.

İNTERNET ADRESLİ BİBLİYOGRAFYA

Fatih Karaosmanoğlu, “Güvenlik Güçlerinin Demokratik Hesap Verebilirliği ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Satık v. Türkiye Kararı”.

<http://www.geocities.com/fkaraosmanoglu/makaleler/mak2.htm>
(09.12.2007)

Wikipedia, internet tabanlı ansiklopedi, “leviathan” kavram tanımı.

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Leviathan>. (08.12.2007).

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı, Charter Of Fundamental Rights Of The European Union (2000/C 364/01).

http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf (10.12.2007).

Türkiye Büyük Millet Meclisi-Dilekçe Komisyonu, Dilekçe Hakkının Tarihçesi.

<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dileckekomisyonu/tarihce.htm>
(22.07.2007).

Avrupa Parlamentosu resmi internet sitesi, dilekçe hakkı kullanımına ilişkin uygulamalar.

http://www.europarl.europa.eu/comparl/libe/elsj/charter/art44/default_en.htm (12.12.2007).

Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, ek düzenleme, Cornell Üniversitesi resmi internet sitesi.

<http://www.law.cornell.edu/constitution/constitution.billofrights.html>
(10.12.2007).

Başbakanlık Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Raporları, 2004 yılı Genel Raporu.

http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bed_kurulu_2004_raporu.doc
(24.08.2007).

Birleşmiş Milletler internet sitesi, Resmi Döküman Sistemi, Karar No:59, Official Documents System of the United Nations, United Nations General Assembly adopted Resolution 59;

<http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/033/10/IMG/NR003310.pdf?OpenElement> (12.12.2007)

Fuat Şenoğlu, “Temel Hak ve Özgürlükler, Bu Hakların ve Özgürlüklerin Sınırlanması ve Bunlarla İlgili Kavramların Açıklamaları”.

http://www.turkhukuksitesi.com/makale_493.htm (09.12.2007).

Bulgaristan Anayasası

<http://www.servat.unibe.ch/law/icl/bu000000.html>, (11.12.2007).

İsveç Anayasası

<http://www.servat.unibe.ch/law/icl/sw000000.html> (30.11.2007).

Türkiye Büyük Millet Meclisi internet sitesi, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu Tasarısı ve Avrupa Birliği Uyum ile Plan ve Bütçe Komisyonları Raporları (1/1158),

<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss1206m.htm> (12.12.2007).

Türkiye Büyük Millet Meclisi internet sitesi, Genel Kurul Tutanağı, 22. Dönem 4. Yasama Yılı, 131. Birleşim.

http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_g_sd.birlesim_baslangic?P4=17405&P5=B&page1=13&page2=13-29 (28.11.2007).

Anıl Çeçen, “Türk Devletinin Aklı”.

<http://www.dusunenadam.com.tr/koseyazilari.php?id=364>, (11.12.2007).

Adalet Bakanlığı internet sitesi, Devlet Sırrı Kanunu Tasarısı, Genel Gerekeççe.

<http://www.kgm.adalet.gov.tr/devletsirri.htm> (02.06.2007).

Türkiye Büyük Millet Meclisi internet sitesi, Bilgi Edinme Başvuruları.

<http://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/bilgiedinme-index.htm> (12.12.2007)